

КРАТКИ БИБЛИЈСКИ ЗЕМЉОПИС.

РАДИ ТАЧНИЈЕГ РАЗУМИЈЕВАЊА ДОГАЂАЈА ИЗ СВ. ПИСМА

СЈСТАВИО

ЈОВАН ПЕТРОВИЋ

ПРОТОПРЕЗВИТЕР И ПРОФ. У КР. БЕЛ. ГИМНАЗИЈИ И РЕАЛНОЈ
ГИМНАЗИЈИ У ЗАГРЕБУ.

НАКЛАДА ПИШЧЕВА.

ШТАМПА СРПСКЕ ШТАМПАРИЈЕ У ЗАГРЕБУ
1910.

1871

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

А.) Палестина.

УВОД.

Палестина је она земља, што лежи у Предњој Азији, источно од Средоземнога мора. Она је била не само отаџбина Богом изабранога народа — израиљскога, већ и позориштем великога дјела, спасења рода људскога. У њој се Спаситељ свијета родио, живио, проповиједао и чудеса чинио, страдао, умрљо, васкрсао и вазнесао се на небо. Овдје је сишао Дух св. на апостоле. Овдје је постала прва хришћанска црква, а одавде се и наука Христова раширила по цијеломе свијету. Хришћани су од најстаријих времена свагда и из свију крајева свијета врвили овамо, да се поклонне живоносноме гробу Спаситеља и Господа нашега Исуса Христа и да цјелују св. мјеста, покропљена св. крви Његовом.

Разни називи Палестине.

Палестина се зове у св. Писму различито. Најстарије име ове знамените земље јест *Ханан* (Канан); а названа је тако по Ханану, четвртом сину Хамову, чији су потомци прије Израиљаца овдје становали. Касније насели ту земљу старозавјетни патријарх Авра̄м. Њему и потомству његову обећао је Бог, да ће им ту земљу поклонити, и зато се зове „*Обећана Земља*“ (Јевр. 11, 9). То своје обећање поновио је Бог Мојсију (2 М. 23, 31), а Мојсије народу (5 М. 1, 7). Кад се уселише у њу Израиљци, назва се „*Земља Израиљска*“, јер ју наслиједише потомци Јаковљеви, кога је сам Бог прозвао „Израиљ“. А кад се Јудеји вратише из ропства вавилонскога на своја стара сједишта, доби ова земља име „*Јудеја*“, по

Јуди, сину Јаковљевоу, из чијег се племена родио цар Давид а и сам Господ наш Ис. Христос. А зове се још и „Земља Господња“ (Ос. 9, 3). Ми Хришћани зовемо ову земљу „Света Земља“ због њезине велике важности по нас. А најобичније име овој земљи јест *Палестина* (јеврејски Пелешет), т. ј. земља Филистимаца (Пелиштим), који су некада становали у југо-западном дијелу Ханана, али ово се име нигдје у св. Писму не спомиње. Овако прозваше ту земљу Грци и Римљани, јер они први ступише у земљу, гдје су Филистимци живјели. Данас је ова земља један дио турске покрајине Сирије.

Границе Палестине.

Палестина је мала земља у Предњој Азији на Средоземном мору. Омеђена је на сјеверу: Ливанским горама и Сиријом; на истоку: Сирско-арапском пустињом; на југу: Петрејском Арапском, а на западу: Средоземним морем. Ове се границе у току времена више пута мијењашу. Најшире су биле за царовања Давидова и Соломонова. На сјеверу бјеше међа далеко иза Дамаска, главног града Сирије, а на југу до Еланитског заљева Црвенога мора. Данас се протеже Палестина од сјевера к југу на 230 км., а од запада к истоку на 150 км.; површина јој према томе износи до 29.000 км.; нешто више преко половине Хрватске и Славоније. Она је лежала у средишту познатог онда свијета и бијаше са културним народима старог свијета у непрестаном додицају. Тако се могла права вјера лако раширити и међу разне народе и земље.

Горе, равнице и воде Палестине.

Палестина је уопће горовита земља, али има и плодних равница. Горе Палестинске јесу огранци Ливанских планина, које се пружају источно и западно од ријеке Јордана, а на којима расту чувени кедри Ливански, које је Соломон употријебио за градњу великога храма. Ливан — Libanon — значи „бијело брдо“, јер су му највиши врхунци вјечито снијегом покривени. Ливан се

састоји из два паралелна горска ланца, који се спуштају према југу, а раставља их широка и плодна долина, кроз коју тече ријека Леонтес и утјече у Средоземно море. Западни ланац зове се *Ливан*, висок 3000 м., а источни: *Антиливан*. Јужна коса Антиливана зове се *Велики Јермон*.

Горе.

Осим Ливана и Антиливана важне су још ове горе:
Источно од ријеке Јордана лежи:

1.) Авранска гора (Hauran) (Јез. 47, 18), источно од височине Васанске, која је пуна трагова негдашњих вулкана.

2.) Галадске горе, које се пружају од ријеке Јармука дуж Јордана с обје стране ријеке Јавока до Мртвага мора. Јужно од Јавока лежи брдо Оша, гдје је гроб прор. Осије.

3.) Аваримске горе (Abarim) леже источно од Мртвага мора. Сјеверо-западни дио тих гора према Јерихону у земљи Моавској зове се Фазга (Pisga); на врх Фазге лежи брдо *Навав* (Nebo), гдје је умрљо Мојсије, видјевши својима очима „Земљу обећану“ (5 М. 32, 49—50; — 34, 1).

Западно од ријеке Јордана леже:

1.) Нефталимске горе у Галилеји, јужно од Вел. Јермона, високе до 900 м. Овамо спадају:

а.) *Гора блаженства*, на којој је Господ изговорио Своју знамениту „Бесједу на гори“.¹

б.) *Гора Таворска* (Tabor), гдје се Ис. Христос преобразио,² лежи југо-западно од језера Генисаретскога а на 9 км. источно од Назарета. Висока је 600 м. На самом врху горе има манастир са лијепом црквом, коју подиже царица Јелена. На ономе мјесту, гдје се преобразио Ис. Христос, стоји часна трапеза.

в.) Јужно од Тавора лежи *Мали Јермон*, 575 м. висок. Западно од Нефталимских гора према мору лежи гора *Кармилска*, позната са своје плодности и љепоте. Гора је обрасла храстовином, јелама, миртама, уљикама и т. д.,

¹ Библи. Прип. Н. Завј. 18; ² В. П. Н. Завј. 32.

а пуна је пећина и шупљина, у којима су пророци на-
лазили своја заклоништа. На овој је гори прор. Илија
принио Богу жртву.¹

г) *Гора Гелвци*, на 10 км. јужно од Малога Јермона,
гдје погину Саул са своја три сина у борби са Фили-
стејима;²

Између горе Кармилске и Јерусалима протежу се:

2. Јефремове горе (у Самарији). Овдје је знаменит:

а) *Евал* (Ebal) и б) *Гаризим*, одијељен 500 м. широком
равницом од Сихема. На гори Гаризим имали су Са-
марјани свој храм, који је од Макавејца Јована Хиркана
око 130 год. пре Христа разорен.

Јужно од Јерусалима леже:

3. Горе Јудине, које се још и Аморејске горе зову,
јер су се ту Аморејци дуго држали против Израиљћана.
Најзнаменитији огранци ове горе јесу:

а) брда, на којима је саграђен Јерусалим (Сион,
Морија, Акра и Везета);

б) *Јелеонска или Маслинова* гора, висока 800 м., источно
од Јерусалима. На подножју њезину, у врту Гетсиман-
ском, почела се Христова страдања.³ Са горе Маслинове
вазнесао се Ис. Христос на небо.⁴

в) *Караманија*, сјеверо-источно од Јерусалима према
Јерихону, гдје је Г. Ис. Христос провео послужење крштења
40 дана у посту и молитви.⁵

Равнице.

С обје стране ријеке Јордана од језера Генисарет-
скога до Мртвага мора пружа се неплодна, уска и врло
топла:

1. Јорданска равница. То је најнижи предјео у зе-
мљи, јер Генисаретско језеро лежи на 200 м., а Мртво
море на 394 м. испод морске површине. Затим је важна:

2. Велика и врло неплодна равница *Јездрелонска*,
која се протеже од Средоземнога мора (сјеверно од горе

¹ Б. П. Ст. Завј. 45; ² В. П. С. Завј. 39. ³ В. П. Н. Завј. 57; ⁴ В. П.
Н. Завј. 67; ⁵ В. П. Н. Завј. 11.

Карм.) до Јордана, лежи као нека пустиња, али кад падну кише, налик је на зелену башту. Ова равница бјеше негда позориштем многих битака: Гедеона с Мадијанцима,¹ Саула с Филистејима (1 Ц. 29), Ахава са Сирцима (3 Ц. 20 и т. д.).

3. Равница на Средоземном мору или *Приморска равница*, која је на југу најшира, протеже се од Тира до Егип. потока. Дијели се у три дијела: а) равница *Ака* (сјеверно од горе Карм. до Тира); б) равница *Саронска* (од Јафе до горе Карм.); в) равница *Сефела* (Sephela) (од Јафе до Газе).

4. Равнице око Јерусалима, као: *Кедронска*, која обухвата Јерусалим са сјеверо-истока, а која се зове и Јосафатова долина (Јоил 3, 7 и 12); са запада и југа обухвата Јерусалим равница *Хитом*, касније прозвата *Геена*, гдје ће се по народном вјеровању судити свима грјешницима.

5. Југо-западно од Мртвага мора лежи „*Слана долина*“, мјесто знаменитих битака са Едомцима (2 Ц. 8, 13; 4 Ц. 14, 7.).

Пустиње.

Између Мртвага мора и источног обронка горе Јудине лежи:

1. Јудина пустиња. Она је већим дијелом дивља и пећинаста али ипак није неплодна. У овој је пустињи пробавио Јов. Крститељ у самоћи све док није изишао на проповијед.²

2. Јерихонска пустиња између Јерихона и горе Маслинове, легло разбојничко (сравни милост. Самарјанин).³

3. Пустиња Вет-Авен између Јерихона и Ветиља; овдје се дјеца наругаше пророку Јелисију.⁴

4. Пустиња Витсаидска, недалеко од града Витсаиде Јулијеве, сјеверо-источно од језера Генисаретскога. Овдје је Ис. Христос са 5 хљебова и 2 рибе нахранио 5000 људи.⁵

¹ Б. П. С. Завј. 32; ² Б. П. Н. Завј. 10; ³ Б. П. Н. Завј. 34; ⁴ Б. П. С. Завј. 46; ⁵ Б. П. Н. Завј. 30.

Воде.

1. Ријеке. Највећа ријека у Палестини, која се у св. Писму најчешће спомиње, јест *Јордан*. Он је због многога кривудања од Генисаретскога језера до Мртвога мора дугачак 40 миља, а да право тече износио би само 15 миља. Широк је 30 метара. Извире на западном обронку Вел. Јермона, тече према југу, протјече језеро Меромско и Генисаретско и утјече у Мртво море. Због велике брзине није згодан за пловидбу. У Јордану је крштавао Јов. Крститељ крштењем покајања, а крстио се и сам Господ наш Ис. Христос од Јов. Крститеља.¹ Јужно од језера Меромског бјеше преко Јордана мост Јаковљев, преко кога је Јаков прешао са својом дјецом и благом, кад се враћао из Месопотамије.² Најважнији притоци јесу:

а.) *Јармук*, јужно од језера Генисаретскога, утјече с лијеве стране у Јордан. Има многе притоке из Авранских гора, те је по количини воде скоро раван Јордану. Обале су му богате трском, палмама и воденим биљкама. У Библији се нигдје не спомиње.

б.) *Хорат*, јужно од Јармука, из којег је прор. Илија воду пио, кад се сакрио од цара Ахава.³ Јужно је одавде

в.) *Јавок*, који у великом полукругу оптјече горе Галадске и утјече у Јордан. На овој се ријечи измирио Јаков са братом својим Исавом на повратку своје из Месопотамије и борио се са Господом те добио име „Израиљ“.⁴

г.) *Арион*, извире од међе Аморејске и утјече у Мртво море са источне стране.

Друге ријеке у Палестини јесу:

а.) *Кисон*, извире у гори Тавору, протјече кроз равницу Јездрелонску и утјече у Средоземно море, а само зими има воде. На овоме је потоку пророк Илија побио 450 Валових свештеника.⁵

б.) *Поток Египатски*, који се често спомиње као јужна граница „св. Земље“; утјече у Средоземно море.

¹ Б. П. Н. Завј. 10 и 11; ² В. П. С. Завј. 14; ³ В. П. С. Завј. 45;
⁴ Б. П. С. Завј. 14. ⁵ В. П. С. Завј. 45;

в.) *Кедрон* (Kidron) извире на западу код Јерусалима, тече између Јерусалима и Маслинове горе и утјече у Мртво море. Преко овога потока прешао је цар Давид, кад је бјежао испред сина Авесалома;¹ а и сам Господ Ис. Христос прешао је преко њега, кад је послје Тајне вечере ишао са својима ученицима у врт Гетсимански.²

Има још много мањих поточића, који утјечу не само у ријеку Јордан него и у Средоземно и Мртво море, но који су без особите важности по догађаје у св. Писму, зато се и у самом св. Писму не спомињу.

2.) Језера. а.) *Меромско језеро* (Merom-el-Hüle) лежи у сјеверној Галилеји. Оно је са сјевера окружено неком мочари, која је пуна разних птица, као: пеликана, патака и т. д. Обрасло је рогозом, трском и египат. папирусом тако, да се са сјеверне стране не може никако прићи к језеру. Само језеро има облик срца, дуго је 5·8 км. а широко 5·2 км; дубљина му досеже тек 3—5 м. Богато је рибом. Кроз њега протјече Јордан.

б.) *Генисаретско језеро*. У Старом Завјету звало се ово језеро „Хинерот“ (4 М. 34, 11; 5 М. 3. 17; Ис. Нав. 11, 2) по граду, који лежаше на обали његовој. У Нов. Завјету, гдје је тек добило своју важност, зове се „Генисаретским језером“ (Л. 5, 11); а зове се и „Тиверијадско море“ (Јов. 6, 1, 21, 1,) по оближњем граду Тиверијади, и „Галилејско море“ (Мат. 4, 18; 15, 29), по земљи Галилеји, у којој лежи то језеро. Оно лежи јужно од Меромског језера око 208 м. испод морске површине. Дуго је 20 км. а најшире је 12·5 км, највећа дубљина износи 40—45 м. Вода му је слана, али уз то питка и богата рибом. Околица, нарочито западна обала му је плодна. Овдје се Ис. Христос најрадије бавио; возио се више пута по мору, зато и бјеше језеро Генисаретско и његова околица позориштем највећих дјела Господа Ис. Христа. На њему бјеше богати риболов,³ Христос је утишао буру,⁴ испричао је Своје приче о царству Божјем,⁵ ходао је по мору (Мат. 14, 28—31);

¹ В. П. С. Завј. 41; ² В. П. Н. Завј. 57. ³ В. П. Н. Завј. 16. ⁴ В. П. Н. Завј. 23; ⁵ В. П. Н. Завј. 23, 24, 25;

позвао је Петра и Андрију и синове Зеведејеве у ап. службу (Мат. 4, 18—22); јавио се ученицима Својима трећи пут послије Свога васкрса и примио је ап. Петра у ап. службу.¹ И кроз ово језеро протјече Јордан.

в.) *Мртво или Слано море* лежи југо-источно од Јудеје. Дуго је 76 км. а широко једва 25 км.; лежи испод површине морске 394 м. У њему нема ни рибе нити икакве друге животиње. Вода му је слана, горка, пуна асфалта и густа тако, да у њој не може никакав створ потонути. И саме рибе, које Јордан собом донесе, утјечући у ово море, не могу да остану живе. Околица му је већим дијелом пуста. Ово је море постало на мјесту, гдје су били градови Содом и Гомор, који су ватром изгорјели.²

3.) Купке. У југо-ист. дијелу Јерусалима лежи купка *Силоамска*, у којој је још и данас чиста и бистра као суза вода. Овдје се умио слијепец од рођења, којему је Ис. Христос намазао очи блатом, и одмах је прогледао.³ Затим: *Витезда*, такође купка, која имађаше 5 тријемована. Налази се у сјеверном дијелу Јерусалима на Везети. Зове се и *Овција бања* јамачно зато, што су се ту прале овце, које су биле намијењене за жртву, или зато, што су се ту продавале. А зове се и *Богородица благајница*. Данас је све порушено и засуто. Овдје је Ис. Хр. излијечио раслабљеног.⁴

Код Генисаретског језера постоје и данас купке, зване *Алмах*. У Сихему је био *Јаковљев студенац*, али је данас засут.

Клима.

Клима је у Палестини уопће умјерена и здрава. Овдје су заправо само два годишња времена, *љето и зима*, које се за чудо правилно измјењују. Због велике разлике у површини земље има још неких мањих разлика и у клими и то: приморска, јорданска и континентална клима. *Љето* траје од мјесеца маја до окто-

¹ Б. П. Н. Завј. 66; ² Б. П. С. Завј. 9. ³ Б. П. Н. Завј. 36; ⁴ Б. П. Н. Завј. 21.

бра и јако је вруће. Земља се тако рећи скамени од суше, потоци пресуше и трава изгори. Врућина бива несносна тако, да људи могу само јутром рано и вечером касно у пољу радити. Преко љета до половине септембра увијек је ведро и лијепо, а ноћу пада јака роса, која донекле разблажује љетну жегу и освјежује ваздух. *Зима* почиње средином октобра са *раном* кишом, која натопа земљу тако, да се може обрађивати. Траје од октобра до априла и умјерено је хладна. Најхладнија је у јануару, а у фебруару зима већ попушта. У марту кад жита заруде, почне падати *позна (касна) киша*, и наскоро отпочне жетва.

Према томе могли би подијелити Палестинску климу не само на љето и зиму, већ према времену и пољским пословима на 6 доба: 1. доба сјетве („рана киша“) од $\frac{1}{2}$ окт.— $\frac{1}{2}$ дец.; 2. зимско доба, од $\frac{1}{2}$ дец.— $\frac{1}{2}$ фебр.; 3. прољеће од $\frac{1}{2}$ фебр.— $\frac{1}{2}$ апр. (доба касне кише); 4. доба жетве од $\frac{1}{2}$ апр.— $\frac{1}{2}$ јуна; 5. велике врућине од $\frac{1}{2}$ јуна— $\frac{1}{2}$ авг.; и 6. љето од $\frac{1}{2}$ авг.— $\frac{1}{2}$ окт.

У старо вријеме била је Палестина врло плодна земља. Зато је и могао Мојсије казати народу израиљскоме: „Господ Бог твој увешће те у добру земљу, у којој има доста потока и извора и језера... у земљу изобилну пшеницом, јечмом, виновом лозом и тиквама,... маслином и медом“ (5 М. 8, 7—8). То потврђују и римски, јеврејски и хришћ. писци.

Од *домаћих* животиња спомињемо: овце и козе, ређе говеда; а у јорданској долини и бивола, камилу, коње и магарце. Од *дивљих* животиња спомињемо: јелене, газеле, шакала, хијене, леопарда, дивље свиње, медвједе, вукове, лисице, зецеве и т. д.; а било је и змија и шкољдивих скакаваца. Међу *птицама* познате су: патке, голубови, јаребице, препелице, роде, шеве, врапци, орао, јастријаб, ластва, славуљ, гавран и др. Гоји се и пчеларство. Језеро Генисаретско и Јордан бјеху пуни рибе. Плодно земљиште рађало је пшеницом тако обилно, да се и извозити могла. Зоб и раж није се сијала. Од *шумског* дрвећа, којима су обрасле планине, особито на

западној страни ријеке Јордана, спомињемо: храст, смокву, палму, кеदार, кипарис, уљику, — а од *шипражја*: горушицу, леандер, ловор и др. По долинама бјеху пашом богате ливаде, а у равницама је рађала пшеница, јечам, пир, лан и памук. У *баштама* се гајили: краставци, диње, пасуљ, сочиво и просо, лук црвени и бијели, и разво поврће. Од *воћа* спомињемо особито: маслину, крушку, јабуку, гранатјабуку, смокву, брескву, бадем, а у јорданској долини особито успијева датула. Од најстаријих времена било је *виноградство* у Палестини у пуном јеку па и данас је, у колико се то не противи строгим прописима мухамеданских закона. Тако се налазе виногради на гори Кармилу, у Јафи и Јерусалиму као и у Хеврону.

Тако је било у Палестини некад, али данас није. Многе патње и невоље, које сналазише ову земљу, узроком су њезине данашње запуштености и неплодности. Непрестани ратови од времена царева, ропство изабраног народа, прорачунато пустошење земље по Римљанима, а у средњем вијеку по Арапима и Египћанима, борбе Хришћана са Сараценима и најпослије данашња лоша управа — узроком су данашњег жалосног стања ове некад богате земље. Уз то су старе шуме исјечене а нове нису засађене. Свуда се види пустош. Земља се не обрађује више као прије; мјесто плодних њива и зелених ливада, виде се саме голе пустаре. Дивљачи је нестало; они некад лијепи извори и потоци пресушили су, те се народ јако пати због оскудице у води. По свему се види, да је нестало благослова Божјега и да је ову земљу и сам Бог напустио (5 М. 28, 38 и д.; — 29, 22 и д.).

Становништво.

Прије него се доселише у „св. Земљу“ Израилци налазимо у њој разних народа. Као господари њени бјеху *Хананеји*, потомци Ханана, сина Хамова. Хананеји живјеше под разнијем именима, као: *Амореји*, најснажније племе, живјеше источно од ријеке Јордана а јужно

од Јавока; *Хевеји* становаху на гори Ливану (Суд. 3, 3) и око Сихема; *Јевусеји* у Јерусалиму и околици; *Гергесеји* западно од језера Генисаретскога; *Хананци* у ужем смислу живјеше на Средоземном мору и Јордану (4 М. 13, 30); *Ферезеји* сјеверо-западно од Генисаретскога језера; *Хетеји* око Хеврона. Осим тога становаху у југо-западном дијелу Палестине *Филистеји*, ратоборан народ са главним варошима: *Газом*, *Аскалоном* и *Азотом*.

Касније населише ову земљу Јевреји, потомци Симова, под врховном поглавицом својом патријархом Аврамом, који по заповиједи Божјој остави Месопотамију и пријеђе преко Еуфрата. А Јеврејима је назван овај народ зато, што су дошли с оне стране, а то значи *сбер*. Јеврејин према томе значи дошљак или *пречанин*, јер су дошли преко Еуфрата и Јордана и населили Ханан. Касније, нарочито потомци Јакова, унука Аврамова, добише име Израиљци, јер је сам Бог назвао Јакова „Израиљем“.

Око Палестине становаху ови народи: *Амалици* — јужно од Филистејаца; *Едомци* — југо-источно од Палестине; *Моавци* и *Амоци* — источно од Мртвога мора; *Медијамци* — источно од Моаваца.

Домаћи и религијозни живот Јевреја.

а) **Домаћи живот.** Стари Јевреји бјеху пастирски народ, који се бавио *сточарством* (1 М. 4, 20), па су се селили сад овамо сад онамо, гдје је било боље паше за стоку. Због непрестане сеобе живјеше они под шаторима, а касније, кад се стално смјестише, почеше и куће градити од черпића, камена и дрвета са равним крововима и са 2—3 одаје. Прозора на кући нису имали већ само густе решетке. У средини куће бјеше патосано двориште (код Римљана *atrium*), оикољено са ходницима на стубовима (галерије); на средини је био бунар. Овдје су се за лијепа времена скупљали сви чланови породице, а отуда се ишло и у поједине одаје, које су се око дворишта налазиле. Стражње собе бјеху, као код Римљана, женскимa намијењене. Веће куће имађаху још и предворје

(Јов. 11, 16). На довращама могао се касније читати стих: „Чуј Израиљу! Господ је Бог наш једини Господ“ (5 М. 6, 4). Равни, оградом оивичени, мало косо лежећи кров, имао је два узлаза из дворишта или споља. Ту бјеше уређена *горња соба*.

Кров и горња соба удешене су биле за разне сврхе; ту се особито у предвечерје забављала породица, водили се важни (тајни) разговори (1 Сом. 9, 25 м. д.); Богу се молило (Дј. ап. 10, 9); а ноћу се ту и спавало; мртваци се полагали (Л. 8, 51).

Храна им бјеше хљеб од пшеничног брашна а код сиромашније класе од јечменог брашна, — и млијеко. Уз то: вариво, воће, месо, риба а погдјегдје и скакавци. Хљебови су били слични нашим погачама, отанки и нијесу се резали већ ломили. (Иса. 58, 7, Л. 24, 30). Они су били с квасом умијешени, али је било дана, кад нијесу смјели јести квасни хљеб. Ти дани зову се „дани бесквасних хљебова“. А зову се тако одонда, кад су Израиљци морали нагло оставити своје станове у Египту, па им тијесто није могло ускиснути, већ су га онако неускисла пекли. Ти се дани зову још и „Пасха“ и светкују се од 15—22 Нисана, дакле 8 дана, и за то вријеме не смију Израиљци јести квасан хљеб. Осим тога забрањено им је јести: четвороножне животиње, које нијесу преживачи и дво- или вишепапкари; све птице грабилице; рибе, које немају пера заједно с љускама; сви летећи и пузави инсекти; погинуле и растргане животиње; болесне и озлијеђене животиње; животиње, које нијесу по сталном пропису убијене; сва крв; сав лој; жиле и т. д. — Главно вријеме за јело бјеше, као код Грка и Римљана, вече. Спочетка се код стола сједило но касније се лежало на јастучићу, наслонивши се на лијеву руку. Прије и послје јела праху руке, а код свечаних ручкова праху гостима и ноге (Л. 7. 38—41; Јов. 11, 1;—12, 3).

Обично *одијело* у Израиљаца бјеше: а.) *доња* хаљина од платна или вуне, дуга до испод кољена, и везала се појасом. Она се састојала из 2 сашивена дијела, а код

великих свећеника из једнога комада, (Јов. 19, 23); код одличнијих особа бјеше она дужа (1 М. 37, — „шарена хаљина Јосифова“). Сиромашнија класа имала је само ову хаљину (Јов. 21, 7). б.) *Горња* хаљина или огртач бјеше четвероугласти комад платна са по једном ресом на сваком углу, које су сјећале Израиљце на закон Божји (4 М. 15, 38). Пребацивала се с лијевог рамена на десну руку. Код посла се скидала (Мат. 24, 18; Мар. 10, 50). Сиромашнији се покриваху њоме ноћу (2 М. 22, 27); а служила је коњанику код јахања као ћилим а и по путу се простирала (Мат. 21, 8). У жалости облачили би црну горњу хаљину (врећу), која се вршом везала. Чакшире су носили само свећеници. Главу су покривали са једноставно свезаном марамом или турбаном или капицом. Женске су покривале главу велом; вољеле су наките, као: ланчиће, трепетљике, укоснице, подвезе, појасе, обоце, мирисе,¹ прстење, пријевјесе и т. д. (Ис. Н. 3, 18 и даље). За обућу су имали *сандале*, које су при улазу у кућу скидали.

Брак, од Бога установљени свети и доживотни (1 М. 2, 24; Мат. 19, 6) савез између мужа и жене, особито се поштовао. Имати много дјеце сматрало се за благослов Божји, а бити без дјеце — казна. О васпитању дјеце бринуо се отац, као глава породице, али је и мати имала велики уплив (Приче 31, 1). Младожења би одводио невјесту из њезине куће ноћу уз буктиње и пратњу дјевојака (Мат. 21, 1 и даље).²

Кад ко *умре*, тада би мртваца окупали, у чисто платно увили, а код богаташа и мирисима намазали и у отвореном сандуку на гробље носили (Л. 7, 11 и даље) уз плач и нарицање, а често уз свирку и пјесму. У знак жалости раздирали би горњу хаљину,³ облачили би црнину а мушкарци би косу остригли, посипали се пепелом и сједили у праху и пепелу. Најмљене жене, вјеште нарицању, нарицаху за мртвацем (Јер. 9, 17, и д.), а често би и свирали, пратећи мртваца (Мат. 9, 23).

Друштвено опхођење бјеше као и сада што је на

¹ В. П. Н. Завј. 48; ² В. П. Н. Завј. 52; ³ В. П. С. Завј. 15.

истоку по неким сталним формама. Обичан је поздрав: „Бог с тобом“, а отпоздрав: „Господ те благословио“! Пред кнезовима и високим особама падало се на земљу. Поздрави су били често: љубљење у чело, образ, рамена (Л. 10, 4). Гостољубље су високо цијенили.¹

Уз *пјесничтво*, које је под Давидом достигло свој врхунац, његовала се и музика. Инштрументи им бјеху: а) псалтир и гусле (харфе) са жицама, по којима су или прстима пребирали или штапићима ударали, б) фрула, округли рог и труба; в) кимвал и бубањ.

Јевреји су примили писмо од Финичана. Код писања употребљаваху држак од трске, црно мастило (Јер. 36, 18; 2 Јов. 12), папирус и кожу. Написани трак намотавао се око штапића. Литература је била код Јевреја развијена, али се до данас сачувала само свештена књижевност, *Библија*.

Долазећи у додир са Финичанима, а особито удаљеност Јевреја од своје отадбине (ропство), учини, те они постадоше од земљорадника и сточара трговачким народом. Путовање ради трговине бивало је у караванама, а служили су се при томе магарцима, девама, а и путничким колима.

б.) Религијозни живот. Вјера у једног истинитог Бога бијаше основана на ријечи Божјој, изреченој самим Богом првим људима у рају. Праву вјеру у једнога истинитог Бога сачуваше једини Израиљјани и исказиваху своје богопоштовање жртвама, које су приносили Богу на различним мјестима и на различне начине. Кад их је Мојсије превео преко Црвенога мора и кад су Израиљјани примили закон од Бога, сагради Мојсије по заповиједи Божјој „светилиште“, гдје ће се народ Богу молити. То светилиште прозва се *чадор за вјета* или *Скинија* и бјеше налик на дугуљаст четворокут са три одјела, а могло се преносити с мјеста на мјесто. У њ се улазило с истока. Унутрашњи простор светилишта дијелио се на два дијела: предњи дио, два пута већи од стражњег, звао се *светиња*, стражњи пак

¹ Б. П. С. Завј. 8.

светиња над светињом. Око светилишта било је велико двориште, у које се улазило с истока. У њему је смјештен био *олтар за жртве* и умиваоница за свештенике.

У *светињи* бјеше у средини *олтар кадиони*, јужно од њега: свијећњак од сухога злата са седам жижака, а сјеверно *стол за хљебове*. У *светињи над светињом* био је *ковчег заветни*, изнутра и споља златом окован, а заклопац му од сухога злата. На оба краја заклопца била су два херувима од злата, који су крилима заклањали заклопац, лицем окренути један према другому. Крила херувима значе пријестол Божји, на ком се Он јавља усред Израиља; а нераздјелива веза херувима са пријестолом Божјим садржи науку, да се истинити живот Израиљћана налази само у сталној вези с Богом. У ковчегу бјеху: *камене плоче*, на којима је било написано 10 заповиједи Божјих, а покрај ковчега сасуд с мањом и штап Арафов.

За обављање службе Божје у светилишту одређено би племе Левијево. За *првосвештеника* би помазан од Мојсија *Арон*, а након њега само првенац од његова кољена. Други синови Аронови добише службу *свештеничку*, а остали потомци Левијеви *ниже службе* у светилишту.

Жртве бјеху *крвне*, као: крупна и ситна стока, грлице и голубићи; а *бескрвне*: жито, вино, уље, кад, сѓ. Крвне жртве бјеху: а) *паљенице*, кад се све на жртвенику спалило; б) *жртве за гријех и пријеступ*; од ових су се само неки дијелови спалили на жртвенику, а све друго или је припало свештеницима или се спалило изван св. чадора. Жртве ове приносиле су се за опроштење гријеха. Жртве за гријех приносиле су се за појединце и за сав народ, а жртве за пријеступ само за појединце; в) *жртве захвалнице*, којима се захваљивало Богу за примљено добродјелство или се молила милост.

Дани, кад су се нарочито жртве приносиле, бјеху *празници*, од којих се неки чешће у години враћали, као: субота и млађ, — а неки су били годишњи: празник пријесних хљебова (пасха), педесетница, празник седмица, празник сјеница и дан измирења. Свака седма година бјеше *суботна година* и светковала се цијела, а

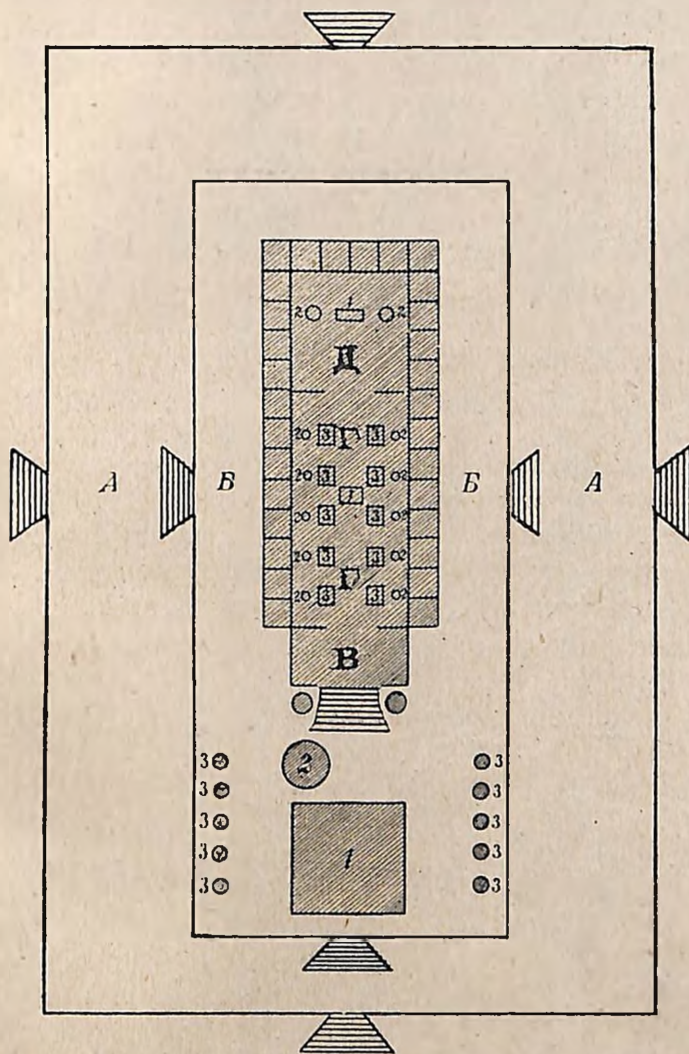
свака педесета година била је *јубилејска*, која се звала још и *опросна година или година слободе*. Јубилејском звала се свака педесета година зато, што се навјешћивала трубљењем у трубу (*jobel*). Ове су се године робови-Јевреји пуштали на слободу, сва продана поља и куће враћале се њиховим власницима и дугови се свакоме опраштали (3 М. 25, 8—16; 28—33; 47—55).

Кад су Израилјци освојили „Обећану земљу“, пре-носили су „чадор завјета“ према приликама с мјеста на мјесто. То је трајало тако све до Соломона, који је испунио аманет очев и сазидао у Јерусалиму на брду Морији величанствен храм, да му нигдје на свијету равна није било. Храм је био саграђен по калупу св. чадора. Улазило се у њ на четвора врата. Најприје се улазило у *двориште спољашње А*, у које су смјели улазити и незнабошци да се клањају. Одавде се улазило у *двориште унутрашње Б*, гдје је био смјештен жртвеник, умиваоница са 10 мањих умиваоница, 5 с десне а 5 с лијеве стране. Усред овог унутрашњег дворашта дизао се храм, 60 лаката дуг, 20 л. шарок и 30 л. висок, који је био раздијељен на *светињу* и *светињу над светињом*. Прије него се уђе у храм, мора се доћи у *притвор В*, по степеницама; затим се улази у *светињу Г*, гдје је био: олтар кадиони, 10 свијећњака, по 5 са сваке стране, сваки са 7 жижака, 10 столова за хљебове. Затим се улазило у *светињу над светињом Д*, у којој је смјештен био ковчег завјета и 2 херувима.

Овај лијепи храм разори Навуходоносор, цар вавилонски, али је под Киром, царем персијским, опет га обновио Зоровавел и подигао га на истом мјесту, гдје је први храм био, али је био много сиромашнији од првога. Ирод Велики обновио је овај храм и лијепо га украсио, али га је царевић Тит 70-те године по Хр. разорио (Мат. 24, 2). Од тога доба не приносе Јевреји крвне жртве, већ имају своје богомоље (синагоге), које су постале последице ропства у мјестима, гдје Јевреји живјеше; а гдје њих није било, тада би се под ведрим небом служба Божја одржала (Дј. ап. 16, 13).

Палестина је била некад јако насељена, али због

Храм Соломонов.

- А. Двориште спољашње.
 Б. „ „ унутрашње.
 1. жртвеник.
 2. Вел. умиваоница.
 3. Десет мањих умиваоница.
 В. Притвор.

Исток.

- Г. Светиња.
 1. олтар кадмон.
 2. десет свијењака.
 3. десет столова.
 Д. Светиња над светињом.
 1. Ковчег завјета.
 2. Два херувима.

силних ратова са околним народима и међусобним борбама, становништво је тако пало, да данас има само до 650.000 становника, већином Мухамеданаца, мањи број Хришћана и Јудеја, али ови нису потомци некадањих старих Јевреја.

Подјела земље.

Ријека Јордан дијели Палестину својим током на источну и западну страну јорданску. То је природна подјела ове земље, па се и у св. Писму на много мјеста спомиње.

А кад Израиљци под Ис. Навином освојише „Обећану земљу“, раздијели ју на 12 дијелова, према 12 племена Израиљевих. Племе Рувимово, Гадово и $\frac{1}{2}$ плем. Манасијна примише свој дио још од Мојсија с ону страну Јордана на истоку (Ис. Н. 18, 7); осталих $9\frac{1}{2}$ плем. добише земљу између Јордана и мора, а Левијево племе доби 48 градова с пашњацима осталих племена по земљи. Сједишта ових племена била су:

Рувимово племе доби најјужнији дио од ријеке Арнона уздуж Мртвога мора;

Гадово племе доби земљу Рувиму на сјеверу до Генисар. језера и земљу Галадску;

Половина пл. Манасијна доби све царство Ога, цара Васанскога, а то је: између ријеке Јавока и Јордана, Вел. Јермона и један дио Аврана.

Земљу између Јордана и Средоземнога мора раздијели Ис. Навин међу осталих $9\frac{1}{2}$ племена овако:

Јудино племе доби најјужнији дио земље до Јерусалима. Сјеверна међа иде од утока Јордана у Мртво море у полукругу до Јерусалима, а одавде сјеверозападно до Средоземнога мора, које чини западну границу. Јужна међа иде од краја Мртвога мора кривудајући на поток Египатски и удара у море.

Симеуново пл. доби 18 градова с околицом, и то од дијела синова Јудиних на њихову наслједству.

Венијаминово племе доби мали комад земље, сјеверно од Јуде са градовима: Јерусалимом, Јерихоном и т. д.

Даново племе доби земљу сјеверо-западно од Јудина племена.

Јефремово племе доби земљу Венијамину и Дану на сјеверу до горе Евала са градовима: Силом, Сихем и Самарија.

Друга *полов. плем. Манасијна* доби дио земље на Кармилу и његовим југо-западним и сјеверо-источним обронцима, т. ј. сјеверни дио равнице Саронске и један дио равнице Јездрелонске.

Исахарово племе настани јужни и источни дио равнице Јездрелонске са гором Таворском, горовити ланац Малога Јермона и горе Гелвуј, затим десну обалу ријеке Јордана од језера Генисар. па јужно до племена Манасијна.

Завулоново племе доби земљу Исахару на сјеверу уздуж ријеке Јордана до Генисаретскога језера.

Асирово племе доби земљу такођер Исахару на сјеверу али близу мора.

Нефталимово племе доби земљу Завулону на сјеверу уздуж ријеке Јордана до Јермона.

Ковчег завјета бјеше у Силову.

По смрти Соломоновој подијели се израиљско царство на два царства: законито царство било је мање, са два племена, и прозвано је Јужно или Јудејско царство, гдје је владала лоза Давидова, из које се родио Месија, са главним градом Јерусалимом. — Друго царство, веће или царство са 10 кољена, било је одметничко. Оно задржа име Израиљско са главним градом Самаријом.

У вријеме Ис. Христа била је Палестина подијелена на 4 дијела: Јудеју, Самарију и Галилеју — западно од Јордана и Переју — источно од Јордана.

По смрти цара Ирода Вел., за чије се владе родио Ис. Хр., раздијели се држава његова међу синове његове. *Артелеј* добије Јудеју, Самарију и Идумеју. *Ирод Антипа* добије Галилеју и Переју, а *Филип* сјеверни дио источне Палестине (Трахонитиду, Авранитиду и Ватанеју). Ова двојица зваху се *тетрарси*, т. ј. четверовласници, што значи: кнез над једном четвртином земље.

1. Јудеја.

Јудеја је најјужнији дио западне Палестине и до-
била је своје име од племена Јудина. Она граничи сје-
верно са Самаријом, источно Јорданом и Мртвим морем,
јужно Петрејском пустињом а западно Средоземним
морем. Јужни дио Јудеје од Хеврона звао се Идумеја.
Јудеја је пуна брегова и пећина, али има и лијепих
равница и плодних долина. Земља је богата пшени-
цом, воћем и добрим вином.

Знаменитија мјеста у Јудеји јесу:

1. Јерусалим, главни град цијеле Палестине, лежи
између Мртваго и Средоземнога мора. За вријеме Аврама
звао се *Салим*. По предању пренио је Мелхиседек овамо
тијело праоца Адама и сахранио га на Голготи на ономе
мјесту, гдје је био подигнут крст Спаситељев, који је
искупио Адама и сво његово потомство од гријеха, про-
клетства и смрти. Цар Давид узео га је за своју при-
јестоницу.

Садањи Јерусалим лежи на четири брдашца и то:
Морији, Сиону, Акри и Везети. На југо-западном и нај-
већем брдашцу, Сиону, била је још за Јевусеја тврђава,
коју је Давид још већма утврдио. Источно одавде, на
Морији, гдје је имао Аврам да принесе сина свога Исака
Богу на жртву,¹ сазидао је Соломон храм,² гдје је
смјештен Ковчег завјета. Јерусалим је са сјеверо-запада
опасан бреговима, од којих је знаменита Голгота, гдје
су Исуса разапели,³ а остали дио града опасан је ду-
боким долинама, као што су: Јосафатова, Кедророва.
Источно од Јерусалима лежи Маслинова гора, гдје је
подигнута црква вазнесења Спасова. На западном об-
ронку горе Маслинове према Јерусалиму налази се врт
Гетсимански, гдје се Христос молио Богу прије Својих
страдања и гдје је ухваћен.⁴

Јерусалим је двапут разорен; први пут од вавилон-
ског цара Навуходоносора год. 588. прије Хр., а други

¹ Б. П. С. Завј. 10; ² Б. П. С. Завј. 44; ³ Б. П. Н. Завј. 60. ⁴ Б.
П. Н. Завј. 57.

пут год. 70. послје Христа од царевића Тита. Данас је много мањи него што је прије био и не стоји на истом мјесту, гдје је прије стајао. Утврђен је са 9 м. високим зидом. Има $5\frac{1}{2}$ км. у обиму и 60.000 ст., од којих су 41.000 Жидови, 7.000 Мухамеданци, а 12.000 Хришћани, (правосл. Грци, римокатолици, Јермени, унијати Грци, Копти, Абисинци, Сирци, унијати Јермени и Евангелици). По становништву је подијељен овако: у сјеверо-западном и југо-западном дијелу станују Хришћани; у сјеверо-источном Мухамеданци а у југо-источном Жидови.

Знаменитости у Јерусалиму. а) Бријег Сион, о коме је напријед говорено. На Сиону бјеше кућа, гдје је у *горњој соби* (горници) Ис. Христос Тајну вечеру свршио.¹ Овдје се јавио Христос ученицима по васкрсењу Свome.² Овдје је сишао Дух св. на апостоле.³ Недалеко одатле бјеше кућа најмилијега ученика Христова Јована, који је Мајку свога Учитеља и Господа по смрти Његовој узео себи.

б) *Голгота* или мјесто, гдје је Христос распет био, била је у вријеме распећа Ис. Христа изван града, но касније је град раширен и Голгота је дошла у градски округ. Овдје се налази највећа хришћанска светиња. На мјесту, гдје је Ис. Христос распет био, саграђена је капела, која има два одјелења. Десно у олтару на бијелом мрамору има од сивкаста мрамора *крст*, који означава мјесто, гдје је Христос распет био. На лијевој страни има *јама*, гдје је тај крст укопан био и одмах до тога онај *камен*, који се распао, кад се земља затресла.

в) *Црква св. гроба на Голготи*. Св. гроб стоји насред цркве, која је освијетљена дан и ноћ и увијек има народа у њој. Гроб је покривен плочом од мрамора на којој се служи служба Божја. У томе храму имају свој дио православни, римокатолици и Јермени.

г) У граду има *пут бола* (*via dolorosa*), којим је Христос проведен на смрт, и започиње од Пилатова двора.

¹ Б. П. Н. Завј. 56; ² Б. П. Н. Завј. 65; ³ Б. П. Н. Завј. 68.

Према двору Пилатову стоји зграда, гдје су Исуса ши-
бали¹ а мало подаље мјесто, гдје је Христос пао под
крстом.² Гдјегод је Христос падао на кољена, свако
је мјесто означено ступчићем од камена са таблицом,
а таковијех је мјеста 14.

У Јерусалиму бјеше још: дом св. Ане; дом Симона
фарисеја; тамница св. Петра и дом Заведејев. Изван
града има мјесто, гдје је св. Стефан каменован; оvdје
се налазе и гробнице: цара Јосафата, прор. Захарије,
и Авесалома, сина Давидова.

На гори Маслиновој налазе се гробови: св. Богоро-
дице, Јос. Ариматејског, Јоакима и Ане; врт Гетси-
мански; мјесто, гдје се Христос Богу молио.

2. Витанија, удаљена један сат југо-источно од Је-
русалима. Сад је мало сеоце са 50 кућа. Оvdје су жи-
вјели Лазар и сестре му Марта и Марија.³ Оvdје је
Христос васкрсао четвородневног Лазара.⁴ У гробници
Лазаревој служи се данас св. литургија. У Витанији
била је кућа Симона губавога, код кога је Христос био
на вечери и гдје Му је жена помазала ноге миром.⁵
На мјесту, гдје је била кућа Лазарева, подигла је ца-
рица Јелена цркву.

3. Витфага, мало сеоце на подножју горе Масли-
нове код Јерусалима, недалеко Витаније. Оvdје је
Ис. Христос сјео на магарицу и ушао свечано у Је-
русалим.⁶

4. Витлејем, лежи 2 сата од Јерусалима према југу
на лијепом висоравњу и има око 8.000 ст., који су ве-
ћином Хришћани, а само 280 Мухамеданаца. Оvdје је
прабаба цара Давида — Рута — купила класје.⁷ Оvdје
се родио Давид (1 Ц. 17, 12), стога се у старо вријеме
и звао „град Давидов“. Оvdје је помазао Самуило Да-
вида за цара.⁸ Родио се оvdје и ап. Матеј, а предање
каже, да је и кућа Јесеја, оца Давидова, била на мјесту,
гдје се послје родио Христос. Ово је мјесто најважније

¹ Б. П. Н. Завј. 59; ² Б. П. Н. Завј. 60; ³ Б. П. Н. Завј. 35; ⁴ Б.
П. Н. Завј. 46; ⁵ Б. П. Н. Завј. 48; ⁶ Б. П. Н. Завј. 49; ⁷ Б. П. С. Завј. 33;
⁸ Б. П. С. Завј. 36.

за нас Хришћане, јер се овдје родио Хр. Сп.¹ а на мјесту гдје се родио, подигла је царица Јелена цркву 330 год., која припада православнима.

5. Емаус, село, удаљено 60 станица (11 км.) сјеверозападно од Јерусалима, гдје се Христос на дан васкрса Свога јавио двојици ученика, Луци и Клеопи, који су Га познали тек онда, кад су преломили хљеб.²

6. Хеврон, најстарији град „Обећане земље“, лежи 7 сати јужно од Јерусалима у плодној долини, у којој роди најљепше грожђе. Има до 19.000 ст. већином Мухамеданаца (1500 Жидова). Овдје је у лугу Мамвријском, сјеверозападно од града, разапео своје шаторе патријарх Аврам.³ Одавде је послао Јаков сина Јосифа, да обиђе браћу своју. Овамо су дошле уходе, које је Мојсије послао да уходе земљу.⁴ Недалеко од мјеста, на отвореном и широком пољу, виде се зидине, које означају за гробницу, гдје су сахрањени: Аврам, Сара, Исак, Ревека и потомци њихови. Овдје је Давид помазан за цара,⁵ и за првих 7½ г. владе своје становао је овдје.⁶ Околица је врло лијена и мила.

7. Јерихон (град палама) лежи 27 км. сјевероисточно од Јерусалима, а 6¾ км. западно од Јордана. Ту су живјели пророци Илија и Јелисије. Тај је град заузео Ис. Навин најприје, кад је довео Израиљце у „Обећану земљу“.⁷ Ирод Велики подигао га је и украсио, а ту је он и умрљо. Овдје је живио Закхеј, код кога се Христос свратио и донио спасење кући његовој.⁸ На вратима Јерихонским излијечио је Христос слијепца од рођења (Мар. 10, 46—52). Између Јерихона и Јерусалима догодио се случај са човјеком, који је пао у руке разбојницима.⁹ Данас је Јерихон село са 300 стан. и зове се *Рива*.

8. Ветих (кућа Божја) лежи сјеверно од Јерусалима, на граници Јудеје и Самарије. Овдје је Јаков путујући у Харан, видио тајанствену љествицу, а Бог му је обе-

¹ Б. П. Н. Завј. 5; ² Б. П. Н. Завј. 64; ³ Б. П. С. Завј. 7; ⁴ Б. П. С. Завј. 29; ⁵ Б. П. С. Завј. 39; ⁶ Б. П. С. Завј. 39; ⁷ Б. П. С. Завј. 31; ⁸ Б. П. Н. Завј. 47; ⁹ Б. П. Н. Завј. 34.

као, да ће по њему и сјемену његову бити благословена сва племена на земљи.¹ Јаков је на том мјесту подигао жртвеник (1 М. 35, 7). Овдје је Самуило судио народу израиљском (1 Ц. 7, 16), а код Ветиља су и двије мједвједице растргле 42 дјеце, кад су се ругала пророку Јелисију.²

9. Лида, лежи у долини Саронској. Овдје је Петар излијечио ослабљеног Енеја. Неки веле, да се овдје родио влм. Георгије. Ту је црква, посвећена имену његову а ту је и тијело његово сахрањено.

10. Ариматеја лежи сјеверо-западно од Јерусалима на путу, што води из Емауса у Јафу. Овдје се родио и живио богати човјек Јосиф, који је с Никодимом скинуо тијело Христово с крста и сахранио Га.³ Сад се зове Рамла. Има грчка црква, посвећена св. Ђурђу.

11. Јопа или Јафа (пристаниште Јерусалима) удаљена је 63 км. сјеверо-западно од Јерусалима, лежи на узвишеној обали Средоземнога мора са лијепом луком. Има лијеп изглед на Средоземно море, Египатску пустињу и дивну околицу, пуну лимунова, наранџи, грозђа, урми и другог воћа. У луци пристајаху бродови, натоварени грађом и мрамором, које је Хирам, цар Тирски, слао за зидање Саломонова храма. Овдје је ушао пророк Јона у лађу у жељи, да се сакрије од Бога.⁴ Овдје је Господ открио Своју вољу Петру, да треба примати у Хришћанство и незнабошце. Овдје је Петар оживио Тавиту (Дј. ап. 9. 36—42). Има двије православне цркве и до 40.000 ст.: Арапа, Јевреја, Грка, Нијемаца.

12. Азот, једна од најважнијих трговачких вароши Филистејских, удаљена 1 сат од мора. Овамо су однијели Филистеји Ковчег завјета, кад су побиједили Израиљце.⁵

13. Аскалон, велики град филистејски на обали Средоземнога мора; овдје је Самсон побио 30 Филистеја (Суд. 14, 19).

¹ В. П. С. Завј. 13; ² В. П. С. Завј. 46; ³ В. П. Н. Завј. 61; ⁴ В. П. С. Завј. 47; ⁵ В. П. С. Завј. 34.

14. Газа, стари град на најјужнијој граници Палестине. Познат је из историје о Самсону (Суд. 16, 1—3 и 21—30).

15. Вирсавија (студенац заклетве 1. М. 21, 30) лежи на јужној граници Палестине 6 сати од Хеврона. Овдје се родио Исак. Одавде је пошао Аврам на брдо Морију, да жртвује Исака,¹ а Јаков је одавде побјегао у Харан.²

16. Сигор, близу Мртвог мора, јест једна од оних 5 вароши, у долини Сидим, која је поштеђена била, кад је Бог казнио Содом и Гомор (5 М. 29, 23). Овамо се по Божјој заповиједи склонио Лот.³

2. Самарија.

Овако се прозвала ова земља од свог главног града. Са сјевера граничи Галилејом, с југа Јудејом, са запада Средоземним морем а са истока Јорданом. Била је плодна као и Галилеја. Становници њени — Самарјани — постадоше из смјесе Израиљаца, који остадоше код својих кућа и из смјесе Асираца, које је населио њихов цар Салманасар 722 год. у расељену земљу израиљску⁴ Вјера им бјеше смјеса из вјере незнабожачке и израиљске а храм су имали на гори Гаризим. Са Јудејима живјеше у вјечитом непријатељству.

Знатнија мјеста у Самарији јесу:

1. Самарија, негдашња пријестоница израиљског царства, лежаше на једном бријегу, 10 миља далеко од Јерусалима. Бјеше главно мјесто идолопоклонства у Израиљу. Салманасар разори овај град год. 722. након трогодишњег опсиједања. Цар Август поклони овај град цару Ироду Великом, који га подиже и распросрани и прозва у част Августу *Севаста*. У Самарији пророковаху Илија и Јелисије. Ту је и гроб св. Јована Крститеља. Сад је незнатно сеоце са 500 душа.

¹ Б. П. С. Завј. 10; ² Б. П. С. Завј. 13; ³ Б. П. С. Завј. 9; ⁴ Б. П. С. Завј. 48.

2.) Сихар, сеоце (сада Askē) лежи на подножју горе Евала, мјесто, гдје се Самарјанка нашла на студенцу Јаковљеву са Исусом Христом.¹

3.) Сихем, лежи сјеверо-западно од Сихара, међу брeговима Евалом и Гаризимом у плодној долини са 24.000 становника. То је најстарији и најзнаменитији град св. Земље. Данас се зове Nablus. Овдје се је најприје настанио Аврам, кад се доселио из Месопотамије (1 М. 12, 6), и ту је Господ обећао потомству његову ову земљу. Овдје се настанио Јаков кад се повратио из Месопотамије (1 М. 33, 18), а ту је и гробница потомака Јаковљевих. Овдје је сахрањен Јосиф (Ис. Нав. 24, 32; Дј. ап. 7, 6). Ис. Навин је сазвао пред смрт своју у Сихем народ на скупштину и опростио се с њим (Ис. Нав. 24, 1)...

4.) Силом лежи 8 сати сјеверно од Јерусалима а 5 с. од Сихема на узвишеном брежуљку у племену Јефремову. За Ис. Навина па до Самуила бјеше ту смјештена *Скивија* и Ковчег завјета све док га нијесу отели Филистеји² и однијели у Азот. Овдје су се скупљали Израиљци на скупштину.³

5.) Дотаим, мјесто, гдје су браћа Јосифа продала.⁴

6.) Кесарија Палестинска, данас Kaisarie, за разлику од Кесарије Филипове, — лежи на Средоземном мору. Овај је град подигао наново Ирод Велики, оградивши га зидом и сазидавши у њему красан двор. У част цару Августу назва га Кесаријом. Сад су саме развалине. Овдје је живио побожни капетан Корнилије (Дј. ап. 10, 1) и ђакон Филип, (Дј. ап. 21, 8). Ирод Агрипа, који је дао погубити ап. Јакова у 44. год. (Дј. ап. 12, 19 и 23) умрије овдје жалосном смрћу. Ап. Павле био је овдје 2 год затворен (Дј. ап. 24, 26).

7.) Терса, лежи сјеверно од брда Евала на брежуљку. То бијаше прва пријестоница царева израиљских (Ис. Нав. 12, 24; 3 Ц. 14, 17; — 15, 21 и 23), кад се по смрти Соломоновој раздијелило царство његово на двоје.

¹ Б. П. Н. Завј. 15; ² Б. П. С. Завј. 34; ³ Б. П. С. Завј. 31; ⁴ Б. П. С. Завј. 15.

3. Галилеја.

Галилеја је сјеверни дио Палестине са десне обале Јордана. Граничи на истоку Јорданом, на југу Самаријом, на западу Финикијом а на сјеверу Сиријом и Ливанским горама. Галилеја бјеше главно средиште рада нашега Спаситеља, Господа Ис. Христа и отаџбина већине ученика Његових. То је горовита земља, али има и плодних равница, благу и здраву климу, а уз то је богата разним производима и добро насељена. Због живе трговине бјеху становници њезини у живој свези са околним народима. У Галилеји, нарочито у сјеверном дијелу, живјеше многи незнабошци, па их прави Јудеји нису добро гледали.

Знатнија мјеста ово су:

1. Капернаум (Tell-Chûm — мјесто љепоте) лежи у лијепој и плодној равници на сјеверној обали језера Генисаретскога. Знаменита трговачка варош са царинаром. Христос се најрадије овдје бавио, зато се и зове „Његова варош“. Овдје је Христос учинио многа чудеса: излијечио је слугу капетанова,¹ сина царава чиновника, Петрову пуницу, раслабљенога,² болесну жену и Јаирову кћер.³ Позвао је ап. Матеја у ап. службу. Данас је то врло незнатно сеоце.

2. Магдала лежи $\frac{1}{4}$ сата јужно од Капернаума а на западној страни језера Генисаретскога. Овдје је рођена М. Магдалина, из које је Христос изагнао 7 бијесова. Сад је мало сеоце.

3. Тиверијада лежи на западној обали језера Генисаретскога. Варош је подигао Ирод Антипа и прозвао ју тако по цару Тиверију. По разорењу Јерусалима бјеше ово мјесто склоништем Јудеја и сједиштем синедријона (вел. суда). Овдје се јавио Христос по васкрсењу Свом ученицима (Јов. 26, 1.) Константин Велики подигао је овдје цркву у спомен св. ап. Петру. Данас има до 4.000 ст., од којих је $\frac{2}{3}$ Јудеја са 10 синагога. Околица је града врло плодна а особито у прољеће

¹ В. П. Н. Завј. 19; ² В. П. Н. Завј. 17; ³ В. П. Н. Завј. 28.

лијепа је као рај. Јужно одавде на $\frac{1}{2}$ сата даљине има топлих сумпорних извора.

4. Назарет, лежи између два брда на једном висоравњу, 9 км. јужно од горе Таворске. То је најзнаменитије мјесто у Галилеји. У Ст. Завјету нигдје се не спомиње. Овдје је у кући Јосифа дрводјелје живјела пресв. Дјева Марија и примила благовијест,¹ а и сам Ис. Христос живио је ту до Своје 30-те године. На мјесту синагоге, гдје је Христос учио, данас је правосл. црква. Мјесто има 11.000 ст. хришћана и $\frac{1}{8}$ Мухамеданаца.

5. Наин, градић, удаљен $2\frac{1}{2}$ сата од Назарета. Лежи на сјеверном обронку Малога Јермона. Овдје је Христос оживио сина, јединца сироте удовице.² Сад је мало, незнатно сеоце.

6. Кана, село, удаљено 9 км. сјеверо-источно од Назарета. То је мјесто рођења Натанајилова, а ту је Ис. Христос учинио Своје прво чудо.³ На мјесту, гдје је била свадба, сада је православна црква али у врло сиротном стању.

7. Витсаида, село рибарско на језеру Генисаретском, јужно од Капернаума. Овдје је рођен Петар, Андрија брат његов, и Филип. Ово је мјесто укорио Ис. Христос, јер га становници не хтједоше примити (Л. 10, 13), „Тешко теби Хоразине! Тешко теби Витсаидо!“ (Мат. 10, 21).

8. Птолемаида, лежи на обали Средоземнога мора, сјеверно од горе Кармила и има лијепо пристаниште. Сад се зове Акка или св. Јован од Акре. Има око 10.000 становника. Св. ап. Павле посјетио је ово мјесто на свом трећем путовању.

4. Переја.

Переја заузима сву земљу источно од Јордана до пустиње Арапске. Становништво је измијешано, т. ј. ту станују Јудеји и незнабошци. Сјеверни дио ове земље

¹ В. П. Н. Завј. 3; ² В. П. Н. Завј. 20; ³ В. П. Н. Завј. 13.

звао се у давнини Васан. Јужно од Васана лежи Десетограђе (Decapolis). А под тим се разумијева 10 градова. У предјелу југо-источно од језера Генисаретскога, који су имали неку аутономију и нису потпадали под тетрархе него непосредно под римску власт. Међу овим градовима најглавнији је био Скитопољ, који једини лежаше западно од Јордана. Источно од Јордана бјеху од Десетограђа ови знаменитији градови: Хип, Гадара, која лежи југо-источно од језера Генисаретскога; у своје вријеме главни град Переје. Овдје је Христос излијечио два бијесна и допустио, да дуси уђу у стадо свиња (Мат. 8, 28—34 и гл. 9, стх. 1). Пела, лежаше у Јорданској долини. Овамо се склонише Хришћани, кад је царевит Тит почео опсиједати Јерусалим. Гераса сад Гегреса или Герса, и т д. Переја је била некад плодна и лијепа земља. У вријеме Ис. Христа била је подијељена на два дијела. Сјеверним дијелом владао је тетрарх Филип, а јужним Ирод Антипа.

У *сјеверном* дијелу јесу ови знатнији градови:

1. Кесарија Филипова близу извора ријеке Јордана на подножју Великога Јермона. Овај се град прије звао Рапеас, али га је четверовласник Филип, син Ирода Великога, уљепшао и прозвао у част цару Кесарија, за разлику од Кесарије Палестинске. Положај је негдашњег града врло лијеп. Овдје је признао Петар Исуса „Сином Бога живог“ (Мат. 16, 13; Мар. 8, 27); на том је мјесту данас незнатно сеоце.

2. Витсаида Јулијева на сјеверо-истоку језера Генисаретскога. Име Јулија даде јој Филип у част кћери Августове, којој бјеше име Јулија. Југо-источно од ње бјеше пустиња, гдје је Христос чудноватим начином нахранио са 5 хљебова и 2 рибе 5000 људи,¹ а овдје је Христос излијечио и једнога слијепца (Мар. 8, 22).

У *јужном* дијелу знаменита су ова мјеста:

1. Витаваара с ону страну Јордана према Јерихону, гдје је Јов. Крститељ крштавао у ријечи Јордану (Јов.

¹ В. П. Н. Завј. 30.

1, 28 и 10, 40), а ту се крстио и Ис. Хр. у својој 30-тој години.

2. Махер, 3 сата источно од Мртвога мора, саграђен од Ирода Великог. Овдје је Јов. Крститељ бачен у тамницу и посјечен.¹

3. Маханаим лежи на десној обали рјечице Јавок. Овдје је Јаков на повратку свом од Лавана срео анђеле Божје (1 М. 32, 5), и борио се оне ноћи с Господом и добио име „*Израиљ*“ (1 М. 32, 28); томе мјесту, гдје се то догодило, надјене Јаков име Фануил (1 М. 32, 30), јер, вели, Бога видјех лицем к лицу. А овамо се скло- нио и цар Давид испред Авесалома, сина свога, кад се овај дигао против оца (2 Ц. 13, 24; — 19, 32).

Б.) Земље око Палестине.

1. Финикија.

Финикија је уска Приморска равница између Средоземнога мора и Ливанских гора. Има много заљева, те је зато згодна за развој пристаништа. Земља је родна воћем и сваковрсним земаљским производима. На обронцима брда има родних винограда и воћњака; још и данас успијева палма, воће, вино; има руда (жељеза, бакра) и за произвађање стакла. Финичани почеше први градити бродове, употребљавати пурпурну боју, правити стакло и копати руде. Својом трговином спојише Финичани исток са западом.

Најзнатнији градови Финикије лежаху на обали Средоземнога мора, а ти су: Тир, Сидон, Сарепта. Најјужније лежи *Тир*, град, који је за цара Хирама најбоље цвјетао. Цар Соломон добивао је од Хирама грађу за зидање храма у Јерусалиму. Нешто сјеверније лежи *Сарепта*, гдје је пророк Илија провео неко вријеме у кући једне удовице;² сјеверније од Сарепте лежи *Сидон*, 7 с. од Тира, најстарији и најзнаменитији град финички.

¹ Б. П. Н. Завј. 29. ² Б. П. С. Завј. 45.

Сам Ис. Хр. долазио је у предјеле Тирске и Сидонске и чинио је чудеса: излијечио је кћер жене Хананејке.¹ Хришћанство је и овдје као и у Тиру зарана ухватило корјена.

2. Сирија.

Сирија заузима простор од Средоземнога мора сјеверно од Финикије до ријеке Еуфрата. Сјеверна граница је ријека Оронт, а јужна горе Авран. По своме облику дијели се Сирија на сјеверни дио, који се зове Целезија, и Дамаск са околицом.

Највећи град Сирије јест *Дамаск*, којег су још стари Арапи ради плодне околице сматрали као слику раја. То је врло стари град са живом трговином и индустријом. Спомниће се већ у историји Аврама. И данас има до 200.000 ст., од којих су $\frac{3}{4}$ Мухамеданци. У југоисточном дијелу града постоји и данас улица, која се зове „Права“, гдје је био дом Јудин, у којем се ап. Павле крстио,² а ту је недалеко и мјесто, на градском зиду, преко кога је ап. Павле спуштен у котарици, да га гоњиоци не ухвате (Дј. ап. 9, 25).

Сјеверно од Дамаска у плодној равници Оронта лежи: *Антиохија* са 28.000 ст., коју је ап. Павле изабрао за сједиште свога ап. рада, откуда је обилазио малоазијске цркве. Ученици Христови први се назвали у Антиохији „Хришћанима“ (Дј. ап. 11, 26). Св. Игњатије бјеше овдје Епископ. Из богословске школе, која је овдје основана, изашао је као ученик св. Јован Златоусти. Једва 5 сати југо-западно од Антиохије лежи приморски град *Селеукија*, гдје се ап. Павле са Варнавом укрцао и отпловио у Кипар.

3. Месопотамија

Земља, што лежи између ријеке Еуфрата и Тигриса, зове се Месопотамија. Дијели се на: *Сирску Месопотамију* са градом *Харан*, камо се доселио Аврам са оцем својим Таром из Халдеје, и гдје је Јаков пасео стадо Лаваново

¹ Б. П. Н. Завј. 31. ² Б. П. Н. Завј. 70.

(1 М. 11, 31; — 27, 43; 2 Ц. 19. 12); *Асирију* са градом *Ниневијом*, гдје је пророк Јона проповиједао;¹ *Вавилонију* са градом *Вавилоном*, у коме је храм бога Вала на седам катова (вавил. торањ) на источној страни (1 М. 11, 1—6). Уски комад земље уз западну обалу ријеке Еуфрата зове се *Халдеја*, па се то име употребљавало каткад и за Вавилонију.

4. Арапска.

Земља, што лежи између Црвенога мора и Персијскога заљева, зове се Арабија. Стари географи разликоваху: *Петрејску*, *Пусту* и *Праву Арабију*. Нас се највише тиче Петрејска Арабија или Синајско полуострво, које као мост веже Азију са Африком, али припада Азији. Оно је опкољено са два рукава Црвенога мора, које ју од Египта и Праве Арапске раставља. Велико је 24 800 □ км. На Синајском полуострву налази се: пустиња *фарањска*, камо су Израилци дошли, путујући у „Обећану земљу“ (4 М. 10, 12; — 13, 1), и откуда је Мојсије послао уходе.² Овдје је и гора *Хорив*, гдје је Мојсије пасао стадо своје тасту Јотору,³ и гдје се Господ јавио Мојсију у горушој купини.⁴ Из једне пећине на овој гори изведе Мојсије по Бож. заповиједи шталом воду из камена.⁵ Овдје је и брдо *Синај*, дио горе Хорив, на коме је Мојсије објавио народу израиљскому 10 зап. Божјих.⁶

5. Египат.

Египат лежи у сјеверо-источном дијелу Африке. Међа му је са сјевера: Средоземно море, са истока: полуострво Синајско и Црвено море, с југа: Етиопија, а са запада: Ливија. Има 29.000 □ км. и преко 9 мил. становника. Кроз Египат протјече ријека *Нил* и утјече у Средоз. море. Ова је ријека велико добро за Египат, јер она својом поплавом у извјесно вријеме године нагноји цијелу земљу тако, да роди обилним плодом. Према току ове ријеке дијели се Египат на три дијела: горњи Еги-

¹ Б. П. С. Завј. 47; ² Б. П. С. Завј. 29; ³ Б. П. С. Завј. 22; ⁴ Б. П. С. Завј. 23; ⁵ Б. П. С. Завј. 26; ⁶ Б. П. С. Завј. 27.

пат, са главним градом *Тивом* (Thebe), који лежи с обје стране ријеке; *средњи* са главним градом *Мемфисом* на лијевој обали ријеке Нила; данас су само рушевине. Сјеверно одавде лежи *Каиро* са 575.000 ст.; *доњи* Египат са градовима: *Он* (Илипољ) и *Александријом* са 310.587 ст. У овом је дијелу Нила најплоднија земља у Египту, која се зове *Гесем*, коју даде Јосиф оцу своме Јакову и браћи својој (1 М. 45. 10; — 46, 28; — 47, 1; 2 М. 8, 22; — 9, 26).

В.) Историја јеврејскога народа.

Историја јевр. народа уједно је и историја Палестине. Она почиње са патријархом Аврамом, који је по Бож. заповиједи око 2000 год. прије Христа оставио своју дотадању отаџбину Харан у Месопотамији и преселио се у Хананску са својом женом Саром и синовцем Лотом. Аврам дође до Сихема и ту прими обећање, „да ће ову земљу дати њему и потомству његову“. После се растави Аврам са синовцем Лотом, који изабра лијепу долину између Содома и Гомора, а Аврам се настани око Хеврона. Аврамов син Исаак имао је близанце: Исава и Јакова. Исав бјеше праотац Едомаца а Јаков — Израиљаца. По Божјој вољи пресели се Јаков, који је добио име „Израиљ“, са свима својима, на броју њих 66, у Египат и настани се на најбољем мјесту у Египту — Гесему.¹ Потомци Јаковљеви, који се сад зваху Израиљци, намноже се у Египту за неколике стотине година тако, да се царевни египатски побоје од множине Израиљаца, па их почеше гонити и мучити.² А кад Израиљцима та гоњења досадише, кренуше се по Бож. заповиједи, вођени Мојсијем, из Египта натраг у стару своју постојбину Ханан. Тумарајући 40 г. по пустињи, добише Израиљци на гори Синајској од Бога закон или 10 зап. Божјих,³ и уредбе црквене и грађанске.⁴ Али Мојсије не доведе Израиљаца у „Земљу обећану“, већ

¹ В. П. С. Завј. 20; ² В. П. С. Завј. 22; ³ В. П. С. Завј. 27; ⁴ В. П. С. Завј. 28.

Исус Навил, који, освојивши земљу, раздијели ју на 12 племена.¹

Настанивши се у „Обећаној земљи“ морадоше Израиљци непрестано ратовати са сусједним народима: Амонцима и Филистејима. У тој њиховој невољи помогао им је Бог, шаљући им храбре људе, који се зваху *судије*, који ослободише Израиљце од вањског непријатеља и управљаху њима и у мирно доба. Такове судије бјеху: Гедсон, Самсон, Илије, Самуило.² По смрти пошљедњег судије — Самуила — сјединише се свих 12 племена и изабраше себи *Саула* за цара,³ који ослободи Израиљце од вањског непријатеља. А кад Дух Божји остави Саула, постаде царем Давид,⁴ под којим је народ живио сретно и задовољно. Давид свлада многе буне против себе и народа свога и рашири границе царства свога од Средоземнога мора до Еуфрата. Уз то уреди земљу своју и учини Јерусалим пријестоницом својом. Њега наслиједи син му *Соломон*, који се одликоваше мудрошћу и великим богаством. Ратовао није ни с ким, али је зато обратио пажњу своју на уређење државе своје. Он сазида у Јерусалиму красан храм и лијеп царски двор. Живио је веома раскошно, па је народ морао плаћати велики данак. А кад по смрти његовој не хтједе син му *Ровоам* укинути тешки данак, одвоји се око год. 953. прије Христа 10 племена под *Јеровоамом* и оснују засебну државу. Законито царство било је мање — са два племена — и прозвано је Јужно или јудејско царство, гдје је владала лоза Давидова, из које се родио Месија, са главним градом Јерусалимом. Друго царство, веће, или царство са 10 племена, било је одметничко, задржа име израиљско са главним градом Самаријом. Оба ова царства бјеху у непрестаном међусобном трвењу, док најпослије оба не пропадоше.

Прво пропаде царство израиљско, а то зато, јер су сви владари, почам од Јеровоама, заборавили правога Бога и клањали се идолима, па и народ је пошао за

¹ Б. П. С. Завј. 31. ² Б. П. Завј. 32 и 34. ³ Б. П. С. Завј. 35. ⁴ Б. П. С. Завј. 36 и 42.

својим владарима. Најгори израиљски цар бјеше Ахав са својом женом Језавељом, кћерју цара Сидонскога. И ма да је Бог преко прорѳка опомињао владаре и народ израиљски, да се покају, они не послушаше Бога, зато Бог напусти на њих године 722. прије Хр. асирскога цара Салманасара, који разори Самарију и одведе у ропство већи дио народа, који се више никад не врати на своја кућишта. А у опустошену земљу населише асирски цареви из своје државе Вавилонце и Месопотамце и друге незнабошце, који се са преосталим Израиљцима помијешаше, те тако постаде један народ под именом *Самарјани*.¹

Иста судбина постиже и царство јудејско. Јер кад су безакоња превршила сваку мјеру, поче и оно слабити и клонити се својој пропасти, од чега га не могоше сачувати ни пророци: Исаија, Јеремија, Јоило, Авдија, Михеј. Цар вавилонски Навуходоносор победи (588. г.) пошљедњег јудејског цара *Седекију*, разори Јерусалим и храм и силан народ одведе с њиховим царем у ропство,² гдје су провели до 70 година, као што је пророк Јеремија прорекао. У овоме ропству тјешили су народ пророци Језекиљ и Данило,³ али их је срце њихово увијек вукло за браћом и за домовином својом.

А кад персијски цар *Кир* освоји Вавилон, даде одмах прве године својега владања (г. 536.) дозволу Јудејима, да се могу слободно вратити у земљу своју и зидати храм и обновити Јерусалим.⁴ Јудеји живјеше сад под персијском власти све до год. 332, кад *Александар Велики* освоји персијско царство, и сад Јудеји потпадну под грчку власт. По смрти Александра Великога (год. 322.) потпаде Палестина најприје под власт *египатски* 322—198 год.)⁵ а затим под *власт сирских царева* (198—142 год.).

Окрутност сирскога цара *Антиоха Епифана* изазва Јудеје на устанак под браћом Макавејима (год. 175)⁶, и они заиста добију своју самосталност, која не трајаше

¹ Б. П. С. Завј. 48; ² Б. П. С. Завј. 49; ³ Б. П. С. Завј. 50; ⁴ Б. П. С. Завј. 52; ⁵ Б. П. С. Завј. 53; ⁶ Б. П. С. Завј. 54 и 55.

дуго. Послије смрти Јуде Макавеја породи се неслога међу вођама јудејским, од којих се неки преваре и позову Римљане у помоћ. Ови им дођу у помоћ али уједно и остану господари у земљи и обвезаше Јудеје на плаћање данка (63. год. пр. Хр.). Државне послове отпављао је Идумејац *Антипатр* са својим синовима, од којих је *Ирод* управљао Галилејом. Овај Ирод добије од цара *Августа* 31 г. царску титулу и тијем престане власт у Јудеји и племену Јудином. При крају владе овога Ирода родио се Исус Христос.

По смрти Иродовој раздијели му се држава међу синове његове. *Архелај* добије највећи дио земље и то: Јудеју, Самарију и Идумеју; *Ирод Антипа*, који даде посјећи Јов. Крститеља, добије Галилеју и Перају, а *Филип* сјеверни дио источне Палестине (Трахонитиду, Авранитиду и Ватанеју). Ова двојица имали су титулу тетрарх, т. ј. четверовласник, што значи: кнез над једном четвртином земље.

Касније збаци Римљани Архелаја (год. 6 по Хр.) а његову земљу потчине управитељу Сирије, који је управљао Палестином и Јудејима преко *намјесника*, од којих је пети био *Понтијски Пилат*, који је био намјесник од год 26—36, и за чије је вријеме Господ наш Ис. Христос распет био.

Кад се касније (год. 66 по Хр.) подигоше Јудеји, да се ослободе римскога господства, дође царевих *Тит*, син рим. цара Веспасијана, разори Јерусалим 70-те год. по рођ. Христову и расу Јудеје на све стране свијета, као вјетар пљеву што разасипље.

Додатак.

Мјере и новац у Јевреја.

а) Мјере за дужину.

1. „*Свети лакат*“, којим је одређена мјера Нојеве лађе и светилишта, износио је 0.4625 м. (око $\frac{1}{2}$ м.), а обухваташе 7 подланица.

2. *Обични лакат* = 2 педља = 6 подланица = 0.45 м.

3. *Хват* = 6 лаката = 1·85 м.
4. *Суботин. пут* = 2000 малих или 1000 великих корачаја.
5. *Стадиј* (потркалиште II 24, 13) = 185 м.
6. *Римска миља* = 1000 корачаја = 8 стадија.

б) Мјере за сухе ствари.

1. *Хомор*, највећа мјера за сухе ствари = 10 ефа = 400 литара.
2. *Ефа* = ват = $\frac{1}{10}$ хомора (Јез. 45, 11) = 40 лит.
3. *Гомор* = $\frac{1}{10}$ ефе (2 М. 16. 16.) = 4 л.

в) Мјере за тонућину

1. *Хомор* као горе.
2. *Ват* = ведро = 40 лит.
3. *Ии* = $\frac{1}{6}$ вата.
4. *Лог* $\frac{1}{12}$ Ина.
5. *Ведро* (modius) = $\frac{1}{3}$ вата = $13\frac{1}{4}$ лит.

Новци.

У најстарија времена нису Јевреји имали кованог новца, него су злато, сребро и друге скупе ковине резали и мјерили (1 М. 23, 16; Јер. 32. 9); стога је тежина била уједно и име новца. У св. Писму долазе понајвише ова имена:

1. *Талант*. Златан талант тежио је 59 кг. а вриједио је 160.000 К; сребрни талант тежио је од прилике 43·6 кг. а вриједио је 9.000 К. У вријеме Ис. Христа није се у Палестини употребљавао старојеврејски већ *атички* (грчко-римски) талант; тежина му је била $\frac{3}{5}$ јеврејског, дакле 26 кг., а вриједност му је била 5.400 К.

2. *Мина* (мна, фунта) бјеше 60-ти дио таланта; тежак је био 0·727 кг., а вриједио је 150 К; атичка фунта тежила је 0·436 кг., а вриједила је 90 К.

3. *Сребрњак* (сикал) бјеше 50-ти дио мине или 3000 дио таланта. Старојудејски сикал дакле важио је 15 гр., а вриједио је 3 К. Атички сикал важио је $8\frac{1}{2}$ гр., а вриједио је 1 К 80 п.; златни сикал = 16·3 гр. = 54 К.

У римско доба бјеху у употреби:

1. *Динир* = $\frac{1}{2}$ сребрњака = 80 пот., одговарао је од прилике *драхми*. У вријеме Ис. Христа бјеху као сребрњаци у промету: драхме, дидрахме (2 драхме), тетрадрахме (4 драх.); ове пошљедње зваху се и *статир* = 3 К 20 пот.

2. *Ас* = $\frac{1}{10}$ динара, а за вријеве царева = $\frac{1}{16}$ динара = 5—8 пот.

3. *Кодронт* (четвртак) = $\frac{1}{4}$ аса, скоро 2 пот.

Најмањи новац бјеше лепта = 1 пот. (Мар. 12, 42).

4. *Грош* = 20 новч. = 40 пот.

Рачунање времена.

Од најстаријих времена постоје два начина рачунања времена: *астрономски* и *историјски или технички*; први се бави кретањем небеских тјелеса, како то учи астрономија; а други, како се код разних народа дијелило вријеме и како су према томе историјски догађаји тачно побиљежени.

Као природни одсејци времена и од свију народа уведени бјеху: 1. *дан*, т. ј. вријеме између двије кулминације сунца (од подне до подне); 2. *мјесеци*, одређен фазама мјесеца; 3. *години*, одређена обилажњем земље око сунца. Мјесеци и године нису биле свуда једнаке; разликоваху најме *сунчану* и *мјесечну годину*. Мјесечна година уведена је најприје код већине народâ, и имала је с почетка 12 мјесеци по 30 дана; али се наскоро увидјело, да тај рачун није добар, па су онда узели 6 мјесеци по 30 дана а 6 мј. по 29 дана, те је година износила 354 дана, и била је за 11 дана краћа од сунчане године. Но већина народâ узе наскоро сунчану годину.

Сунчану годину од 365 дана, која имађаше 12 мјесеци по 30 дана и још к томе 5 допунидбених дана, узеше врло рано Египћани. Од њих примише ову методу Вавилонци и Халдејци. Ови народи започињаху грађански дан са излазом сунца. За подјелу дана и ноћи на 12 сати употребљаваху сунчане и водене сатове.

Јевреји имађаху стару мјесечну годину од 354 дана, којима су још додати мјесеци преступни а и неке су

дане дометали и одузимали тако, да им је година била између 354 и 385 дана. Проста израиљска година има 12 мј., а пријеступна 13 мј., а то зато, што је израиљска година мјесечна, која је за 11 дана краћа него сунчана година других народа. А мјесечна је година она, која се рачуна по опходу мјесеца око земље. Имена мјесеци обичне године јесу: Нисан, Ијар, Сиван, Тамус, Аб, Емул, Тишри, Хешван, Кислев, Тебет, Шебат и Адар. А тринаести мјесец у преступној години зове се Кадар или Адар шени (други Адар).

Почетак године бјеше мјесец Тишри. Дан је почињао с вечером; о подјели дана и ноћи, свако на 12 с., нема у св. Писму Ст. Завјета ни ријечи, али су то Јевреји знали од Вавилонаца. Обично се дијелио дан на 12 с., а ноћ на 12 сати или на четири страже. Дан је трајао од 6 сати ујутру до 6 сати увече, а ноћ: од 6 сати увече до 6 сати ујутру. Таково рачунање дана и ноћи уведено је и у наше црквене књиге, по којима се одређује вријеме молитве и богослужења.

Крај.

Регистар имена.

	Страна		Страна
Абисинци	23	Арабија	34
Аваримске горе	5	Арапи	12 и д.
Август цар	27, 38	Арапска петреј.	4
Авдија	37	Ариматеја	26
Авесалом	9 и д.	Ариматејски Јосиф	23
Аврам	3 и д.	Арон	16
Аврам	5, 20	Арнон	8, 20
Авранитида	24, 38	Архелај	21, 38
Авранска гора	8	Асирија	34
Адам	22	Асирово племе	21
Азија	34	Асирци	27
Азија Предња	3, 4	Аскалон	13, 36
Азот	13 и д.	Аффрика	34
Ака равн.	7	Ахав	7, 8
Акра	6, 22, 30	Богородична благајн.	10
Александар Вел.	37	Бђла (пут)	23
Александрија	35	Брак	15
Алмах	10	Вавилонија	34
Амалици	13	Вал	34
Амонци	13, 36	Васан	5, 31
Аморејска међа	8	Ватанеја	21, 38
Аморејци	6, 12	Везета	6 и д.
Аморејске горе	6	Венијаминово племе	20
Андрија	10	Веспазијан	38
Антиливан	5	Вет-Авен	7
Антиох Епифан	37	Ветил	7 и д.
Антиохија	33	Вирсавија	27
Антипа	38	Витанија	24
Антипатар	38	Витавара	31

	Страна		Страна
Витезда	10	Едомци	7 и д.
Витфага	24	Еланитски заљ.	4
Витлејем	24	Емаус	25, 26
Витсаида	30	Етиопија	34
Витсаида Јулијева	7, 31	Еуфрат	13 и д.
Витсаидска пустиња	7	Жидови	23
Гадара	31	Жртве (крв. и бескрв.)	17
Гадово племе	20	Завулоново племе	21
Газа	7, 13, 27	Закхеј	25
Галадска земља	20	Зеведејеви синови	10
Галадске горе	8	Зоровавел	18
Галплеја	5 и д.	Игњатије богоносац	33
Галилејско море	9	Идумеја	21 и д.
Гаризим	6 и д.	Израиљ	3 и д.
Гедеон	7, 36	Израиљци	4 и д.
Генисаретско језеро	5 и д.	Израиљска земља	3
Гелвуј	6, 21	Илија	6 и д.
Геена	7	Илије	36
Гераса	31	Ирод Агрипа	28
Гергесеји	13	Ирод Антипа	31 и д.
Гесем	35	Ирод Вел.	18 и д.
Ретсимански врт	6 и д.	Исав	8, 35
Голгота	22, 23	Исак	22 и д.
Гомор	10 и д.	Исаија	37
Гора блаженства	5	Исус Нав.	9 и д.
Господња земља	4	Исус Христос	25 и д.
Грци	4 и д.	Исахарово племе	21
Давид	8 и д.	Јафа	7 и д.
Дамаск	4, 33	Јавок	5 и д.
Даново племе	21	Јаир	29
Двориште (спољ. и ун.)	18	Јаков	7 и д.
Десетограђе	30	Јаковљев мост	8
Дотаим	28	Јаковљев студенац	10
Евал	6 и д.	Јармук	5, 8
Евангелици	23	Јевреји	13 и д.
Егинат	14 и д.	Јевусеји	13, 22
Египатски поток	7, 8	Језавела	37
Египћани	12	Јездрелонска равн.	6, 8, 21

	Страна		Страна
Јелена царица	24, 25	Кир	18, 37
Јелеонска гора	6	Кисон	8
Јелисије	25, 26 и д.	Ковчег завјета	22, 26
Јеремија	37	Константин Вел.	29
Јермон Вел.	5, 7 и д.	Копти	22
Јермон Мали	5, 6 и д.	Корнилије	28
Јерихон	6, 7 и д.	Крститељ Јован	27 и д.
Јерихонска пустиња	7	Лаван	4, 5 и д.
Јермени	23	Леонтес	5
Јеровоам	36	Ливија	34
Јерусалим	6 и д.	Ливанске горе	4 и д.
Јесеј	24	Ливан	13
Јефремова гора	6	Лот	35
Јефремово пл.	21	Лида	26
Јоаким и Ана	24	Магдала	29
Јован Златоусти	33	Мадијамци	7, 13
Јован Хиркан	6	Макавеји	37
Јоило	37	Мамвријски луг	25
Јона	34	Манасија	20, 21
Јордан	4 и д.	Манасијно пл.	20, 21
Јорданска равница	6	Маханаим	32
Јосафатова равн.	7, 22	Маслинова гора	6 и д.
Јосиф	25	Матеј ап.	24
Јотор	34	Махер	32
Јуда	4	Мелхиседек	22
Јуда Макавеј	38	Мемфис	35
Јудеја	3 и д.	Меромско језеро	8, 9
Јудина гора	6	Месопотамија	7 и д.
Јудина пуст.	7	Месопотамци	37
Јудино пл.	20, 22	Михеј	37
Каиро	35	Моавци	13
Кана	30	Мојсије	4 и д.
Капернаум	29, 30	Морија	6, 18, 22, 27
Карантанија	6	Мртво Море	5 и д.
Кармил	5 и д.	Мухамеданци	20, 23
Кедрон	7, 9	Nablus	28
Кесарија палест.	28	Навав	5
Кесарија Филипова	28, 31	Навуходоносор	18, 22

	Страна		Страна
Назарет	5, 30	Салманасар	27, 37
Наин	30	Самарија	21 и д.
Нефталимове горе	5	Самарјани	27, 37
Нефталимово племе	21	Самсон	26 и д.
Нијемци	26	Самуило	24 и д.
Никодим	26	Саронска равн.	7, 21
Нил	34	Сарацени	12
Нилневија	34	Сарепта Сид.	32
Обекана земља	3 и д.	Сара	25
Овчија бања	10	Саул	6, 7, 36
Одијело	14	Св. земља	4 и д.
Ог	20	Светиња	18
Он	35	Светиња над светињом	18
Оронт	33	Севаста	27
Осија	5	Седекија	37
Оша	5	Селеукија	33
Палестина	3 и д.	Сефела	7
Палестинске горе	4	Сигор	27
Пела	31	Сидон	32
Пелешет	4	Сидим	27
Пелиштим	4	Силоамска купка	10
Переја	21, 30, 31, 38	Силом	21, 28
Персијски заљв	34	Сим	13
Петар	10	Сјмеуново племе	20
Пилат Понт.	38	Синај	34
Пјесништво	16	Сион	6, 22, 23
Погреб	15	Сирија	4, 29, 33
Празници	17	Сирци	7, 23
Приморска равн.	7, 32	Сихар	28
Притвор	18	Сихем	6
Птолемаида	30	Скинија	28
Рамла	26	Скигопољ	30
Ревека	25	Славонија	4
Римљани	4 и д.	Слана долина	7, 10
Риха	25	Слано море	
Ровоам	36	Содом	10 и д.
Рувимово пл.	20	Соломон	4
Салим	22	Средоземно море	3 и д.

	Страна		Страна
Стефан св.	24	Хаљина (гор. и доња)	14, 15
Тавита	26	Хам	12
Тавор	8	Ханан	3, 4, 13, 35
Таворска гора	5, 21 30	Хананеји	12
Тара	33	Харан	12 и д.
Терса	28	Хевеји	13
Тива	35	Хеврон	13 и д.
Тиверијада	29	Хетеји	13
Тивериј. море	9	Хинерот	9
Тиверије цар	29	Хином	7
Тир	7 и д.	Хиркан Јован	6
Тит	18 и д.	Хирам	26, 31
Трахонитида	21, 38	Хит	31
Фазга	5	Хорат	8
Фануил	32	Хорив	34
Ферезеји	13	Хрватска	4
Финикија	29 и д.	Хришћани	12
Финичани	16. 32	Христос	24
Филистимци	4 и д.	Целесирија	33
Филип Тетрарх	21 и д.	Црвено море	4, 16, 34
Халдеја	34	Чадор Завјета	18
Халдеји	40		

Штампарске погрјешке.

На 17 стр.	у 17 р.	одозго мјесто	Аранов	треба	Аронов;
" 18 "	у 20 "	одоздо "	шарок	"	широк
" 24 "	у 7 "	одозго "	Заведејев	"	Зеведејев
" 26 "	у 23 "	одозго "	Саломонова	"	Соломонова
" 31 "	у 3 "	одозго "	градова. У	"	градова у

Дјела

којима сам се служио код овога мога састава :

Biblische Geographie, zwölfte verbesserte und vermehrte Auflage v. F. Frohnmeyer, Prälat, Calw. & Stuttgart 1903.

Leitfaden der bibl. Geographie v. Liz. dr. E. Preuschen im Darmstadt; Verlag v. Emil Roth im Gieszen 1904.

Das heilige Land. Der Israeliten religiöses und bürgerliches Leben sowie die geographischen Verhältnisse des Landes dargestellt zum Schulgebrauche v. Dr. Karl Heiman, kngl. Seminardirektor. Zweite Auflage. Königsberg in P. 1902.

Palästina. Geographie und Geschichte des heil. Landes. Eine Zugabe zu jeder bibl. Geschichte. Für den Schulgebrauch bearbeitet v. Joseph Schiffels. Dritte, verbesserte Auflage. Freiburg in Breisgau 1904.

Hilfsbuch für den kathol. Religionsunterricht in den mittleren Classen höherer Lehranstalten v. prof. Jakob Schumacher, Religionslehrer am kgl. Gymnas. zu Köln. Erster Theil. Anhang zur bibl. Geschich. Freiburg in Breisgau 1905.

Konversationslexikon v. Meyer. Одломак *Chronologie*.

Bibl. povjesnica za izraelitsku mladež i t. d. sastavio Dr. H. Jacobi, nadrabin u Zagrebu 1884.

Katekizam Mojsijeve vjere za izrael. mladež i t. d. sastavio isti. II. izd. 1900.

Још сам употрејио разне мапе: српске, руске, њемачке и и још нека историјска и статистичка дјела по овом предмету.

САДРЖАЈ.

А.) Палестина:

Увод	3
Разни називи Палестине	3
Границе Палестине	4
Горе, равнице и воде Палестине	4
Горе	5
Равнице	6
Пустиње	7
Воде	8
Клима	10
Становништво	12

Домаћи и религиозни живот Јевреја.

а) Домаћи живот Јевреја	13
б) Религиозни живот Јевреја	16
Подјела земље	20
1. Јудеја	22
2. Самарија	27
3. Галилеја	29
4. Переја	30

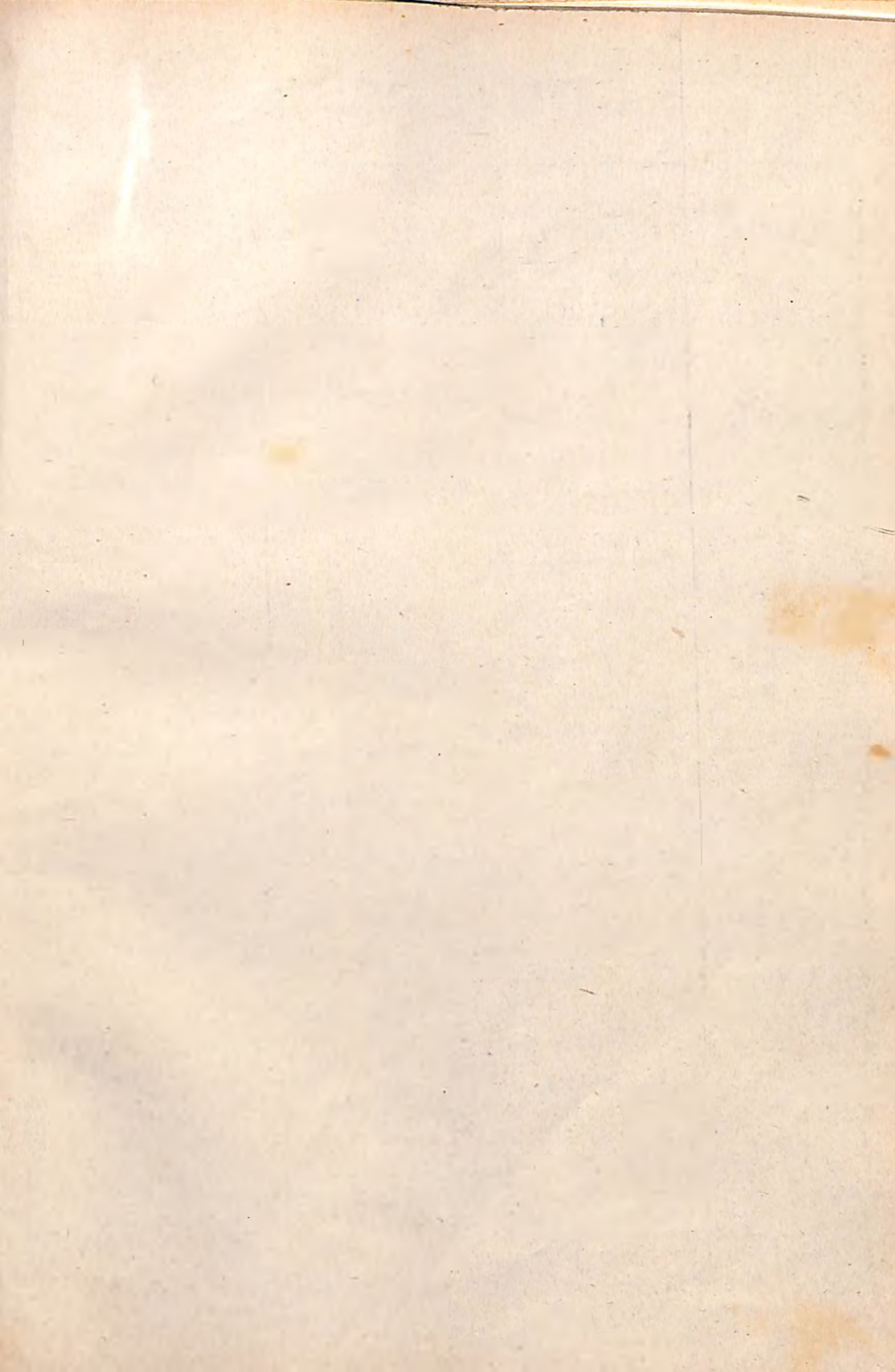
Б.) Земље око Палестине

1. Финикија	32
2. Сирија	33
3. Месопотамија	33
4. Арајска	34
5. Египат	34

В.) Историја јеврејскога народа

Додатак:

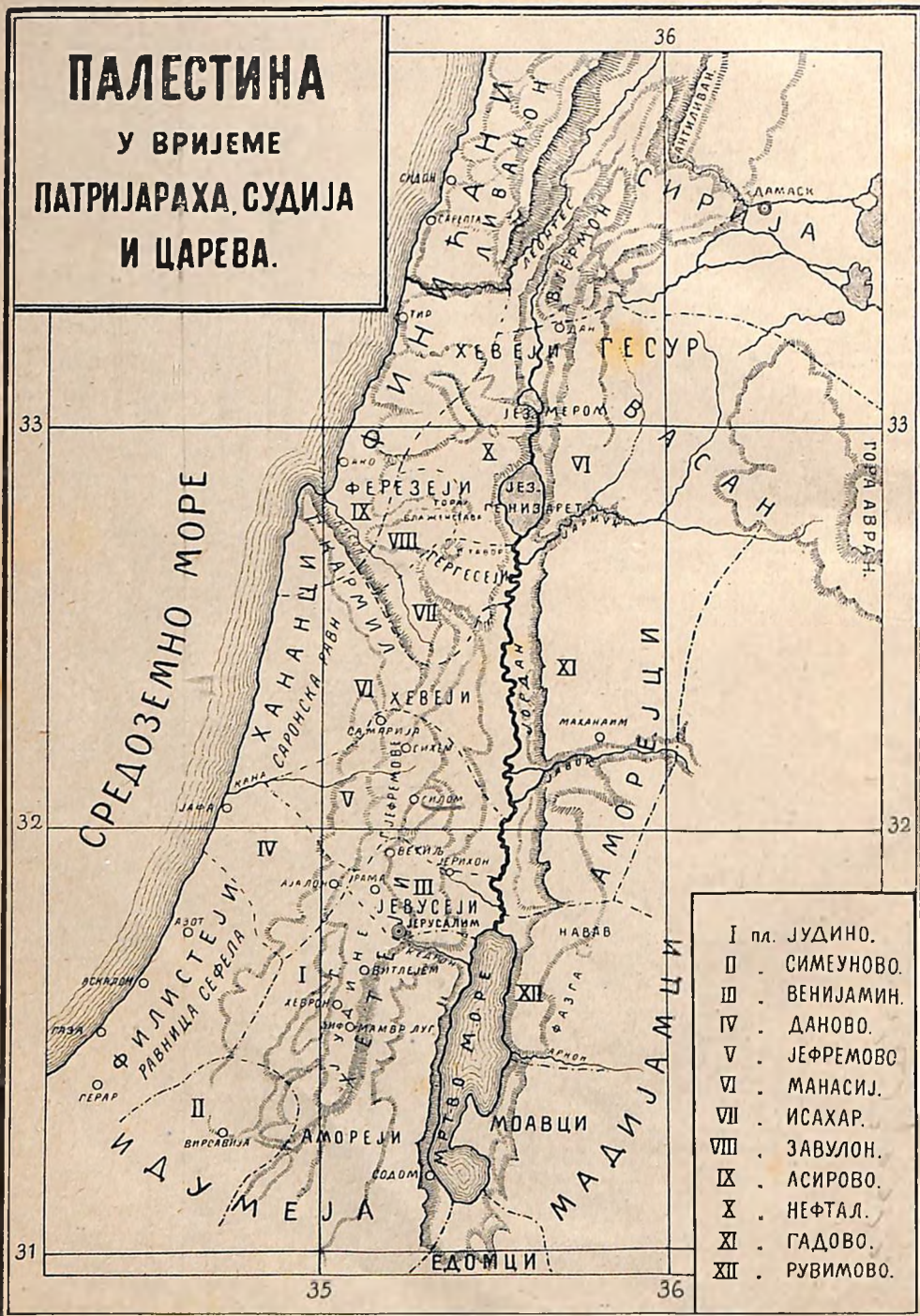
Мјере и новац у Јевреја	38
Рачунање времена	40
<i>Алфавитски регистар имена</i>	42
<i>Дјела</i>	47

СТАРИ ЗАВЈЕТ

ПАЛЕСТИНА

У ВРИЈЕМЕ
ПАТРИЈАРАХА, СУДИЈА
И ЦАРЕВА.

- I пл. ЈУДИНО.
- II . СИМЕУНОВО.
- III . ВЕНИЈАМИН.
- IV . ДАНОВО.
- V . ЈЕФРЕМОВО
- VI . МАНАСИЈ.
- VII . ИСАХАР.
- VIII . ЗАВУЛОН.
- IX . АСИРОВО.
- X . НЕФТАЛ.
- XI . ГАДОВО.
- XII . РУВИМОВО.

